

Prof. dr. Miran Komac: Opombe k besedilu z naslovom:

ZAKON O URESNIČEVANJU KULTURNIH PRAVIC NARODNIH SKUPNOSTI
PRIPADNIKOV NARODOV NEKDANJE SOCIALISTIČNE FEDERATIVNE
REPUBLIKE JUGOSLAVIJE V REPUBLIKI SLOVENIJI.

V predlogu zakona še vedno ni povsem jasno določeno, na koga se določbe zakona nanašajo? Naslov zakona se lahko bere tudi tako, da se določbe zakona nanašajo na priseljence iz nekdanje SFRJ, ne pa tudi na njihove potomce. Nekdanja SFRJ je že 30 let pokojna tako, da omenjanje tega političnega kadavra ni primerno.

Sam bi bil mnogo bolj vesel, če bi se rabil pojem nove (*novodobne*) narodne skupnosti. Pojem sem opazil tudi v četrtem poročilu Svetovalnega odbora Okvirne konvencije o varstvu narodnih manjšin¹ tako, da ni več popolnoma nov, pa še v angleškem jeziku se lepo sliši – *new national communities*.

Raba pojma nove (*novodobne*) narodne manjšine je upravičena zato, ker te skupine v prejšnji državni tvorbi niso imele statusa narodnih manjšin. Ali jih je upravičeno navajati v eni sami skupini? Mislim, da ne. Verjetno bi bilo bolje, če bi jih poimenovali z imenom: albanska narodna manjšina, hrvaška narodna manjšina, bošnjaška narodna manjšina, srbska narodna manjšina, črnogorska narodna manjšina in makedonska narodna manjšina.

Na takšen način se izognemo tudi pojmu *priseljenci in njihovi potomci*, ki stigmatizira. To je bil tudi glavni razlog, da sem kolegom Srbom iz društva Srpska zajednica že leta 1994/95 predlagal rabo pojma nove (*novodobne*) narodne skupnosti. Predlagal sem jih tudi, da ustanovijo skupni zavod za promocijo jezika in kulture vseh novih (*novodobnih*) narodnih manjšin v Sloveniji. Takrat je bilo očitno še prezgodaj, tudi za skupno nastopanje v odnosu do slovenske države. Na moje začudenje sem vedno dobil odgovor, »mi se sa njima u Bosni bijemo, a tu da se ljubimo, e bogami ne može!!«

¹ Svetovalni odbor o Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin. Četrto mnenje o Sloveniji – sprejeto 21. junija 2017; objavljeno 25. januarja 2018. (dostopno na: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-slovenia-adopted-on-21-june-2017-in-slovenian-/16807843c6>, 25. 3. 2018)

Menim, da bi bil ustrežnejši naslov zakona:

ZAKON O URESNIČEVANJU KULTURNIH PRAVIC NOVIH (NOVODOBNIH) NARODNIH SKUPNOSTI (ALBANCEV, BOŠNJKOV, ČRNOGORCEV, HRVATOV, MAKEDONCEV IN SRBOV) V REPUBLIKI SLOVENIJI

Pravica do priznanja, pravica do obstoja in pravica do ohranjanja narodne identitete pripadnikom novih (novodobnih) narodnih skupnosti ne pripadajo zato, ker so prišli iz bivše SFRJ, ampak zato, ker imajo v *Sloveniji prvo prebivališče*, so državljani Republike Slovenije in v Sloveniji tudi stalno živijo. Torej, pripadniki novih (novodobnih) narodnih manjšin *niso priseljenci*, ampak *njihovi potomci*.

V teoriji varstva narodnih manjšin (recimo, da nekaj takega obstaja!) velja, da med klasične (*zgodovinske*) narodne manjšine uvrščamo osebe, ki se

- a) *prostovoljno opredeljujejo* kot pripadniki točno določene narodne manjšine²,
- b) ohranjajo *dolgoletne, trdne in trajne* vezi z ozemljem na katerem živijo (v našem primeru z ozemljem na katerem je leta 1991 nastala Republika Slovenija);
- c) so *državljani* Republike Slovenije,
- d) imajo *prvo prebivališče* v Republiki Sloveniji,
- e) imajo *prijavljeno prebivališče* v Republiki Sloveniji,
- f) v Sloveniji tudi *dejansko živijo*,
- g) so *številčno dovolj reprezentativni*, da lahko organizirajo, vodijo in vzdržujejo medije narodne socializacije,
- h) imajo *različne (drugačne?)* etnične, kulturne ali jezikovne značilnosti kot pripadniki večinskega in dominantnega naroda;

² Pripadnost določeni etnični skupini mora biti *stvar individualne izbire*. To dejstvo so poudarili na srečanju KEVS v Kopenhagnu leta 1990, čl. 32 zaključnega dokumenta; poudarja ga Evropska komisija za demokracijo skozi pravo 1991, čl. 2; prisotno je bilo tudi na haški mirovni konferenci o Jugoslaviji, kjer je v jugoslovanskem predlogu (18. oktober 1991) zapisano: »Osebe, ki pripadajo narodni ali etnični manjšini bodo imele pravico, da same odločijo kateri narodni ali etnični skupini želijo pripadati«. Seveda pa ta svobodna izbira pripadnosti ni mišljena kot prosto »sprehajanje« med etničnimi skupinami v skladu s trenutnimi utilitarističnimi potrebami – pripadnost je, kot smo že ugotavljali, povezana z objektivnimi značilnostmi, ki so vezane na individualno identiteto.

- i) si prizadevajo za ohranjanje vsega, kar konstituira njihovo narodno identiteto, vključno z njihovo kulturo, običaji, vero in jezikom.

Ob osamosvojitvi Slovenije leta 1991 je v Sloveniji živelo dobrih 88.000 oseb rojenih v Sloveniji z imigrantskim ozadjem. Naj poudarim, da je to najnižja možna številka! Številni iz druge generacije niso bili vpisani v državljansko knjigo Republike Slovenije, ampak v državljanske knjige izvornih republik.

Kam uvrstiti prebivalce Slovenije, ki so se v Slovenijo priselili do leta 1991 in se po narodni pripadnosti opredeljujejo drugače kot Slovenci? Ob nastanku pojma nove (novodobne) narodne skupnosti leta 1995 sem menil, da jih je potrebno tudi te prišteti med *nove narodne manjšine*. Kasneje sem začel kolebati med *rigidno stroko*, *prosvetljenim nacionalizmom* in *vsakdanjim življenjem*.

Če bi rabili besednjak, ki ga rabijo kolegi antropologi, kulturologi in sociologi bi te manjšine (priseljence do leta 1991) opredelili kot *intermediarne narodne manjšine (ljudje dveh domovin)*. Kam jih vključiti? Preprosto med nove (novodobne) narodne skupnosti? Ne vem! Verjetno bo najbolje, da se sami opredelijo, kam želijo biti vključeni, če sploh kam.

Je pa težava z določanjem kriterijev vključevanja v posamezno narodno manjšino enormna. Oblikovanje volilnega imenika za državljane pripadnike narodnih manjšin je bilo predmet presoje na Ustavnem sodišču, na pobudo Državnega zbora. Ustavno sodišče v 4. točki odločbe ugotavlja, da je Zakon o evidenci volilne pravice (Uradni list RS, 46/92) v

... neskladju z ustavo ... [ker] ne opredeljuje meril po katerih komisije italijanske in madžarske samoupravne narodne skupnosti odločajo o vpisu volivcev v posebni volilni imenik državljanov pripadnikov avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti ...³

³ Ustavno sodišče RS, št. U-I-283/94. 12. 2. 1998: Odločba o ugotovitvi skladnosti z ustavo zakona o volitvah v Državni zbor, zakona o lokalnih volitvah, 22. člena zakona o evidenci volilne pravice, četrtega odstavka 53. člena, 134. člena in drugega odstavka 140. člena statuta Mestne občine Koper, o ugotovitvi protiustavne pravne praznine v zakonu o evidenci volilne pravice ter o delnem zavrženju pobude. Uradni list RS, leto 8, št. 20, Ljubljana, 13. 3. 1998, str. 1308. Dostopno na: http://www.uradni-list.si/_pdf/1998/Ur/u1998020.pdf#!/u1998020-pdf (11. 10. 2014).

Samoupravnim skupnostim je bilo prepuščeno, da »predpišeta podrobnejša merila« za vpis v posebni volilni imenik. Samoupravni skupnosti do dandanes še nista predpisali podrobnejših meril. Na Slovenskem je pač tako, da ni nihče imun pred sprenevedanjem!

Obveza Samoupravnih narodnih skupnosti, oziroma Sveta romske skupnosti o pripravi kriterijev za vpis v posebni volilni imenik je ostala tudi v novem Zakonu o evidenci volilne pravice iz leta 2013.

Zakon o evidenci volilne pravice⁴ v 12. členu določa:

(ugotavljanje volilne pravice državljana Republike Slovenije, pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali romske skupnosti)

- (1) Državljan Republike Slovenije, ki želi uveljavljati volilno pravico kot pripadnik avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali kot pripadnik romske skupnosti, poda izjavo o pripadnosti komisiji ustrezne narodne skupnosti iz prvega odstavka prejšnjega člena oziroma komisiji romske skupnosti iz drugega odstavka prejšnjega člena.
- (2) Volilna pravica državljana Republike Slovenije, pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali romske skupnosti, se ugotavlja na podlagi izjave iz prejšnjega odstavka ter podrobnejših meril za ugotavljanje volilne pravice pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti oziroma romske skupnosti, ki jih določita samoupravni narodni skupnosti oziroma Svet romske skupnosti Republike Slovenije.
- (3) Samoupravni narodni skupnosti oziroma Svet romske skupnosti Republike Slovenije merila iz prejšnjega odstavka določijo zlasti na podlagi:
 - ohranjanja dolgotrajne, trdne in trajajoče vezi s svojo skupnostjo, ali
 - skrbi za ohranjanje vsega, kar konstituira skupno identiteto posamezne skupnosti, vključno z njihovo kulturo ali jezikom, ali
 - sorodstvene vezi do drugega kolena v ravni vrsti z državljanom, ki mu je že priznana volilna pravica pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali pripadnika romske skupnosti.
- (4) Podrobnejša merila za ugotavljanje volilne pravice pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti se objavijo v uradnem glasilu občin, kjer prebivajo pripadniki avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti, in v Uradnem listu Republike Slovenije v slovenskem jeziku in jeziku avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti.
- (5) Podrobnejša merila za ugotavljanje volilne pravice pripadnika romske skupnosti se objavijo v uradnem glasilu občin, v katerih imajo posebno volilno pravico pripadniki romske skupnosti, in v Uradnem listu Republike Slovenije.
- (6) Volilno pravico pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na podlagi določenih meril in ob uporabi določb zakona, ki ureja splošni upravni postopek, ugotavlja komisija avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti iz prvega odstavka prejšnjega člena.

⁴ Zakon o evidenci volilne pravice. leto 23, št. 98, Ljubljana 29. 11. 2013, str. 10583–10590. Dostopno na: http://www.uradni-list.si/_pdf/2013/Ur/u2013098.pdf#!/u2013098-pdf (10. 12. 2014).

- (7) Volilno pravico pripadnika romske skupnosti na podlagi določenih meril in ob uporabi določb zakona, ki ureja splošni upravni postopek, ugotavlja komisija romske skupnosti iz drugega odstavka prejšnjega člena, ustanovljena na območju občine stalnega prebivališča državljanu Republike Slovenije, pripadnika romske skupnosti.
- (8) Če komisija iz prvega oziroma drugega odstavka prejšnjega člena volilno pravico državljanu Republike Slovenije, pripadniku avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali romske skupnosti, prizna, zahteva, da jo upravna enota vpiše v evidenco volilne pravice. Če pogoji za priznanje volilne pravice državljanu Republike Slovenije, pripadniku avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti oziroma romske skupnosti niso izpolnjeni, komisija o tem izda odločbo.
- (9) Zoper izdano odločbo je zagotovljeno sodno varstvo tako, kot je določeno v osmem odstavku 7. člena tega zakona.⁵

Kriterijev še do danes niso pripravili.

Nisem prepričan, da je poseben zakon z naslovom »*Zakon o uresničevanju kulturnih pravic narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije v Republiki Sloveniji*« sploh potreben. Sprejemanje zakona me vedno znova spominja na sago o sprejemanju t. i. globalnega zaščitnega zakona za Slovence v Italiji ali na uresničevanje določb člena 7 ADP. Zakon za zaščito Slovencev v Italiji je bil sprejel po 50 letih prizadevanj Slovencev Italiji šele leta 2001, sedaj se pa že dobrih 15 let prepirajo o tem, kako ga uresničiti. Med tem časom so prvoborce za pravice Slovencev v Italiji nadomestili že njihovi potomci tako, da se mi zdi, da takšni zakoni koristijo samo manjšinskim voditeljem. Pripadnikov manjšin pa je vsak dan manj!

Če bi bila resnična (politična) volja v Sloveniji, da bi se področje novih narodnih manjšin učinkovito »uredilo« (karkoli že to pomeni), bi veljalo storiti naslednje:

1. Dopolniti Odlok o ustanovitvi Urada Vlade Republike Slovenije za narodnosti (Uradni list RS, 57/2013). Med naloge Urada je potrebno vključiti še opravljanje nalog, ki zadevajo življenjska okolja novih (*novodobnih*) narodnih manjšin.

⁵ Prav tam, str. 10585.

Stranka SMC ima večino v vladi in bi to lahko naredila kadarkoli. Bilo bi nekaj nejevolje v Sloveniji, bi pa poželi gromozanski aplavz in odobravanje v Svetu Evrope. Res pa je, da bi bilo to potrebno narediti na začetku mandata te Vlade. Urejanje tako pomembnega področja, kot so narodno manjšinske tematike tedaj, ko si že med vrati, ni ravno modro. Slovensko okolje, ki je izrazito odbojno do narodno drugačnih potrebuje vsaj 4 letno prepričevanje predsednika vlade, da zaradi enega samega dodatnega oddelka na Uradu za narodnosti ne bodo Slovenci prav nič ogroženi; verjeti je, da bi bilo po postavitvi oddelka za nove narodne skupnosti ogroženosti Slovencev celo manj.

2. Ustrezno bi veljalo dopolniti (kadrovsko in finančno) Službo za kulturne raznolikosti in človekove pravice na Ministrstvu za kulturo. Ustanovitev posebnega oddelka na Ministrstvu za kulturo, ki bi skrbel samo za kulturno dobrobit novih narodnih manjšin se mi ne zdi smiselno. Interesnih skupin na področju kulture je mnogo in prav vsaka bi terjala poseben sekretariat tudi zase. Po načelu nediskriminacije upravičeno. Zato se mi zdi boljša rešitev, da bi Ministrstvo za kulturo poskrbelo, da bi zaživel javni zavod, ki bo skrbel za ohranjanje in promocijo kulturne dediščine novih narodnih manjšin. Nekaj podobnega, kot to imajo pripadniki obeh avtohtonih narodnih manjšin Italijani in Madžari: Promocijsko, kulturno, izobraževalno in razvojno italijansko središče »Carlo Combi« Zavod za kulturo madžarske narodnosti – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
3. V zakon bi bilo potrebno vključiti že obstoječe dobre prakse: Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, izvaja množstvo aktivnosti na področju učenje jezika in kulture pripadnikov novih (novodobnih) narodnih manjšin. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je v domeni stranke SMC.
4. Namesto Sveta Vlade Republike Slovenije za vprašanja narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji, bi bilo bolje ustanoviti Komisijo Vlade Republike Slovenije za nove narodne skupnosti. Imamo že Komisijo Vlade Republike Slovenije za narodni skupnosti in Komisijo Vlade Republike Slovenije za zaščito romske skupnosti. Strokovne in administrativno-tehnične naloge za potrebe novo ustanovljene vladne komisije opravlja Urad za

narodnosti in ne Ministrstvo za kulturo. Stranka SMC ima večino v vladi in bi to lahko naredila kadarkoli.

5. Najbolj problematično v predlogu novega zakona pa ostaja vprašanje zastopstva. Menim, da je predlagana rešitev, ki v prvi plan postavlja že obstoječa društva, še najmanj reprezentativna. Sam se tudi na tem področju nagibam k rešitvi, ki bi bila podobna, oziroma bi se zgledovala po rešitvi, ki jo poznamo pri italijanski, madžarski in romski narodni manjšini. Lahko bi oblikovali *Samoupravno narodno skupnost novih narodnih manjšin (skupnosti)*. Na takšen način bi se delo različnih zvez ustrezno profesionaliziralo, delovanje različnih zvez bi se *defolkloriziralo*, storjen bi bil pomik od *piknik manjšin* k resni narodno manjšinski organiziranosti.